

11. Ковалев К. Бортнянский. Серия ЖЗЛ. – Изд 2-е дополн. и исправл. / К. Ковалев. – М. : Молодая гвардия, 1998. – 304 с.
12. Корній Л. Історія української музики. / Л. Корній. – К., Харків; Нью-Йорк : М. П. Коць, 1998. – С. 296.
13. Королюк Н. Дмитро Степанович Бортнянський (1751–1825) / Н. Королюк // Маленькі історії про українських композиторів XVIII–XX ст. – К., 1998. – С. 54–72.
14. Костюк Н. Дмитро Бортнянський і українська культово-релігійна традиція / Н. Костюк // Вісник. – 2003. – № 1.
15. Костюк Н. Бортнянський Дмитро Степанович / Н. Костюк, А. Муха // Українська музична енциклопедія. – Київ : Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАН України, 2006. – Т. 1. – С. 252-254.
16. Муха А. Композитори України та української діаспори / А. Муха. – Київ, 2004.
17. Рыцарева М. Дмитрий Бортнянский. Жизнь и творчество композитора. – Изд. 2-е, перераб и доп. / М. Рыцарева. – СПб : Композитор. Санкт – Петербург, 2015. – 392 с.
18. Ушаков Д. Дмитро Степанович Бортнянський / Д. Ушаков // Видатні українці. – Харків, 2008. – С. 160–161.
19. Философский словарь / Под ред. И. П. Фролова. – М. : Изд-во политической литературы. 1980. – С. 363.
20. Шаров І. Бортнянський Дмитро Степанович (1751–1825) – композитор і диригент / І. Шаров. // 100 видатних імен України. – Київ, 1999. – С. 51–55.

Н. В. Стефина

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ТВОРЧЕСКОГО НАСЛЕДИЯ Д. С. БОРТНЯНСКОГО

В статье рассматриваются теоретические аспекты исследования творческого наследия выдающегося украинского композитора, хорового дирижера, педагога, теоретика XVIII столетия Дмитрия Степановича Бортнянского.

Ключевые слова: наследие, творчество, творческое наследие.

N. Stefina

THEORETICAL ASPECTS OF D. S. BORTNYANS'KY CREATIVE HERITAGE RESEARCH

In the article the theoretical aspects of studying creative musical heritage of the famous Ukrainian composer, choral conductor, educator, theorist of the eighteenth century Dmitry Stepanovych Bortnyans'ky are reviewed.

Key words: heritage, creativity, creative heritage.

УДК 373.1 : 140.8

С.Д. Рудишин

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ЗМІСТУ ОСВІТИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ НА ЗАСАДАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

У статті обґрунтовано необхідність та шляхи екологізації освіти в початковій школі на засадах сталого розвитку; конкретизовано поняття «екологічна компетентність»; обґрунтована необхідність включення екологічної компетентності до державних стандартів вищої освіти. Розглядається три складових освіти для сталого розвитку системи «суспільство-біосфера»: економічна, соціально-культурна, екологічна (захист довкілля і природовідповідна діяльність).

Ключові слова: освіта для сталого розвитку, екологічна компетентність, вчитель початкової школи.

Постановка проблеми. Підвищення якості та модернізації освіти (і початкової зокрема) на засадах сталого (*sustainable development*) розвитку, є однією з концептуальних ідей Порядку денного на XXI століття. Вираз «сталий розвиток» утвердився у законодавстві, в науковому та

Internet-середовищі середовищі, став популярним і використовується під час розв'язання проблем переходу України до сталого (збалансованого) розвитку й формуванні системи освіти для сталого розвитку. Зазвичай у нормативних документах ООН це поняття визначається як розвиток суспільства, що задовольняє потреби сьогодення, не приносячи при цьому в жертву здатності майбутніх поколінь задовольняти свої потреби [2; 5; 15; 16]. Його розуміємо як спільний розвиток системи «суспільство-біосфера», що задовольняє соціально-економічні потреби людства і одночасно уможливорює самовідновлення екосистем.

У вересні 2015 року на Саміті ООН зі сталого розвитку в Нью-Йорку одностайно прийняли глобальну програму сталого розвитку до 2030 року, що містить 17 цілей [15]. Серед них: посилення можливостей для досягнення сталого розвитку та активізація міжнародної співпраці; забезпечення всеохоплюючого та справедливого доступу до якісної освіти та поширення можливостей для навчання протягом всього життя; забезпечення підтримки здоров'я та поширення здорового способу життя для всіх людей, незалежно від віку; забезпечення сталих практик споживання та виробництва та ін. Досягнення таких цілей здатна ефективно забезпечити людина екологічно компетентна. Саме тому одним із пріоритетних напрямів діяльності всіх навчальних закладів України (незалежно від форм їх власності) є здійснення ефективної екологізації освіти на засадах сталого розвитку [5; 8; 9].

Екологізацію освіти розуміємо як процес насичення освітніх програм підготовки фахівців усіх спеціальностей екологічними вимогами – розумінням причинно-наслідкових взаємозв'язків між діяльністю людини та її екологічними наслідками. Актуалізація трьох складових освіти для сталого розвитку системи «суспільство-біосфера», спрямованих на: 1) економічний розвиток, 2) соціально-культурний розвиток, 3) захист довкілля і природовідповідну діяльність.

Практика життя і вікова психологія стверджують, – саме в початковій школі відбувається накопичення досвіду пізнавальної активності, різноманітних емоційних переживань, почуттів і уявлень дитини, що разом збільшує саморозвиток особистості, забезпечує єдність інтелектуального та емоційного сприйняття природи [11; 16].

Початкова школа – це можливість непримусової екологізації мислення дитини, розбудови творчих здібностей за рахунок розвитку мислення, почуттів та уяви, взаємозв'язок яких допомагає становленню критичного мислення – інструменту пізнання природи, ролі і місця людини в ній. Ефективним шляхом екологізації освіти вважаємо запровадження до державних стандартів освіти екологічної компетентності як загальної компетентності вчителя початкової школи. Екологізація передбачає озброєння учнів здатностями (знаннями, вміннями, навичками, ціннісними орієнтаціями) для реалізації стратегії сталого (збалансованого) розвитку.

Аналіз літератури з проблеми дослідження. Екологізація освіти в Україні за останні десятиліття набуває свого розвитку у працях вітчизняних науковців і методистів. Серед них: В. М. Боголюбов (освіта для сталого розвитку); В. В. Вербицький (еколого-натуралістична освіта в Україні); С. У. Гончаренко, К. Ж. Гуз, В. Р. Ільченко, О. Л. Кононко, В. В. Кузьменко, С. Д. Рудишин, М. М. Рудишина, М. М. Сидорович, С. В. Совгіра, А. В. Степанюк, Я. С. Фруктова (формування цілісності знань учнів про природу, ідеалізованого «образу природи», наукової картини світу); В. М. Єфімова (підготовка майбутніх учителів щодо збереження здоров'я школярів в сучасних соціально-економічних і екологічних умовах); С. Г. Іващенко (розвиток еколого-педагогічної культури вчителів); В. С. Крисаченко, Л. Б. Лук'янова, Г. С. Тарасенко, М. І. Хилько (формування екологічної свідомості та екологічної культури); В. Г. Мазурок (формування понять еколого-економічного змісту); О. Матухно, І. Іванов (аналіз ситуації щодо екологічної освіти в Україні на 2016 рік); Н. А. Негруца, С. В. Совгіра, С. В. Шмалей (формування екологічного світогляду учнів і студентів); Л. М. Титаренко, Ю. П. Шапран (формування екологічної компетентності студентів); С. Д. Рудишин, І. М. Коренева, М. В. Хроленко, В. І. Самілик (фундаменталізація професійної підготовки майбутніх вчителів біології); Ю. О. Саунова (формування екологічної свідомості); С. В. Совгіра, (розвиток екологічного мислення учнів початкової школи); Г. С. Тарасенко (екологічна естетика в системі професійної підготовки вчителя); М. С. Швед (розвиток екологічного мислення); С. В. Шмалей (система екоосвіти в школі) та ін. [9-14]. Вони свідчать, що в педагогічній освіті і суспільстві

народжуються принципово нові явища, суперечливі тенденції, які не мають аналогів в минулому: комплексність і міждисциплінарний характер екологічних знань і вмінь; входження України в загальноєвропейський освітній простір; потреба в науковому й педагогічному супроводі сталого розвитку; необхідність включення екологічної складової до змісту навчальних дисциплін усіх галузей знань. Практика сучасної початкової школи свідчить також, що вчителі початкових класів здебільшого малознайомі з проблемою екологізації змісту освіти на засадах сталого розвитку, вирішити її самостійно часто не здатні.

Мета статті: теоретично обґрунтувати концептуальний підхід до екологізації освіти для сталого розвитку в початковій школі.

Виклад основного матеріалу. Контекст нашого дослідження торкається компетентнісного підходу в освіті. Зауважимо, що нескінченна еkleктична суміш компетенцій і компетентностей спричинила зростання «термінологічної ентропії» щодо цих категорій і часто робить їх практичне застосування й оцінювання проблематичним [6]. Порушимо традицію усіх педагогів останнього десятиліття аналізувати сутність компетентності, порівнювати відмінності компетенцій та компетентностей, які різні автори намагаються прилаштувати під будь-яку фахову компетентність. Часто авторам це вдається з погляду на педагогіку як мистецтво. Якщо наближатися до когнітивного ідеалу – педагогіку як науку, – то викликає повагу аналіз широкого спектру фактичного матеріалу та прогнози Дж. Равена, А. Хуторського та ін. з власною логістикою [6;7; 16].

Стосовно категоріального апарату, то ми користуємось нормативним документом – рекомендаціями МОН (2016 р.) щодо розробки проектів Стандарту вищої освіти України, де зазначено [4, с. 4]:

Компетентність – динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти.

Загальні компетентності – універсальні компетентності, що не залежать від предметної області, але важливі для успішної подальшої професійної та соціальної діяльності здобувача в різних галузях та для його особистісного розвитку.

Для визначення поняття «екологічна компетентність» проаналізували праці О. В. Гуренкової, О. О. Колонькової, Н. Ю. Олійник, В. В. Маршицької, Л. Д. Руденко, Л. М. Титаренко, Ю. П. Шапран, В. С. Шмалей, де зроблені підходи до конкретизації змісту та структури поняття «екологічна компетентність», до формування досліджуваного феномену [9; 14]. Прослідкували, що екологічна компетентність – це категорія екологічної діяльності, пов'язана з екологічною свідомістю, екологічним мисленням та екологічними цінностями. Формування екологічної компетентності здійснюється у процесі реалізації освіти шляхом екологізації змісту навчальних предметів, організації позааудиторної роботи екологічного спрямування, використання інтерактивних технологій та інноваційних методик, різних форм та методів навчального процесу.

На основі аналізу наукової і методичної літератури, власного наукового пошуку нами уточнено зміст поняття «екологічна компетентність». *Екологічна компетентність вчителя* – здатність активно, відповідально та ефективно реалізовувати стратегію сталого розвитку щодо екологізації суспільної свідомості та економіки з метою збалансованого соціально-економічного розвитку суспільства та збереження природи. спираючись на знання екологічних законів і закономірностей.

Ефективним шляхом екологізації освіти в початковій школі вважаємо побудову занять і елементарних досліджень за принципами: «про довкілля», «в довкіллі», «для довкілля». Освіта про довкілля сприяє розумінню природних фактів, явищ і теорій. Освіта в довкіллі залучає школярів до безпосереднього контакту з лісом, полем або парком, розвиває усвідомлення близькості і єдності з навколишнім природним середовищем. Освіта для довкілля намагається формувати готовність і здатність прийняти і здійснювати природовідповідний стиль життя.

Екологічні знання учня початкової школи – це система ідеалізованих цілісних образів, уявлень, понять про навколишнє середовище, місце і роль людини в ньому. Ми проаналізували

базовий навчальний план Державного стандарту початкової загальної освіти, який визначає зміст і структуру початкової освіти. Інваріантна складова змісту – це такі освітні галузі, як «Природознавство», «Суспільствознавство», «Мови і літератури», «Математика», «Здоров'я і фізична культура», «Технології» та «Мистецтво». Отже, не тільки галузь «Природознавство» (як основа для екологізації змісту освіти) може слугувати вчителю полем діяльності щодо формування первісних екологічних знань, емоційного ставлення дитини до навколишнього середовища, відповідно до системи цінностей; сприйняття цінностей природи як особисті.

Екологізація змісту початкової освіти практично реалізує контакти поміж природничо-науковим і гуманітарним знанням. На продуктивність дидактичного процесу екологізації початкової освіти одночасно і сукупно впливають такі фактори: пізнавальна активність, природничі знання, уважність та мотивація учнів, емоційний фон навчання на уроках. Вчителю доцільно формувати в учнів образ «Ми із Природою – одне ціле», а не конструкт «Я і Природа». Коли говорять дітям «Ми», то діти включають у своє життя Природу, з якою відчувають себе разом, за яку несуть відповідальність, як за себе [11].

Вважаємо, що екологічна компетентність за визначенням [4, с. 4]: повинна бути в Стандарті вищої освіти України однією з важливих загальних компетентностей вчителя початкової школи поряд з такими компетентностями як: здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями впродовж життя; здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях; здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу з метою виявлення професійних проблем та розробки способів їх розв'язання; навички використання інформаційних і комунікаційних технологій; здатність до самоаналізу, самооцінки, самокритичності, самореалізації та самовдосконалення; здатність працювати в команді, вміння виявляти міжособистісну взаємодію; здатність генерувати нові ідеї (креативність); навички здійснення безпечної діяльності; здатність спілкуватися іноземною мовою; здатність спілкуватися і діяти на основі етичних міркувань (мотивів); цінування та повага різноманітності та мультикультурності, усвідомлення гендерних проблем та ін.

Висновки. Одним з найбільш пріоритетних шляхів переходу України до сталого розвитку має стати впровадження в освітню галузь України Стратегії СЕК ООН освіти для сталого розвитку. Екологізація освіти – це складний механізм, базою для якого є екологічні знання, ціннісно-мотиваційні та діяльнісно-практичні орієнтації, на основі чого здійснюється навчально-виховний процес. Увесь цей комплекс стає «випереджаючим організатором екологічної свідомості» при переході учнів початкових класів до основної і старшої школи, допоможе орієнтуватися в житті та сприймати себе як особистість. Важливим рушієм екологізації початкової освіти є запровадження до державних стандартів освіти екологічної компетентності як загальної компетентності вчителя.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт початкової загальної освіти. – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/images/files/doshkilna-crednya/serednya/derzh-standart/derj_standart_pochatk_new.doc
2. Дорожня карта осуществлення Глобальної програми дій по образованию в интересах устойчивого развития. – Режим доступу: <http://www.slideshare.net/VladimirKutikov/2015-48449363>.
3. Махутно Олена. Аналіз сучасної ситуації щодо екологізації освіти в Україні / Олена Махутно, Іван Іванов. – Режим доступу: http://econfer.at.ua/publ/konferencija_2016_03_24_25/sekcija_1_ekologija_i_prirodokoristuvannja/analiz_suchasnoji_situaciji_shhodo_ekologichnoji_osviti_v_ukrajini/39-1-0-757
4. Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти. Затверджено Наказом МОН України від 01.06.2016 № 600. / Режим доступу: <http://mon.gov.ua/usi-novivni/povidomlennya/2016/06/01/metodichni-rekomendacziyi-shhodo-rozroblennya-stand/>.
5. Мировое образовательное сообщество приняло и предложило к осуществлению Рамки действий «Образование-2030». – Режим доступу: http://w.w.w.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/ED/ED_new/pdf/FFA-ENG-27Oct15.pdf.
6. Професійні компетенції та компетентності вчителя (Матеріали регіонального науково-

практичного семінару).– Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В.Гнатюка, 2006.– 188 с.

7. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / Джон Равен. – М. : Когито-Центр, 2002. – 400 с.

8. Рішення Колегії Міністерства освіти та науки України «Про екологізацію вищої освіти України з метою підготовки фахівців для сталого розвитку» від 27.11.2015 р. – Режим доступу : <http://mon.gov.ua/about/kolegiya-ministerstva/rishennya-kolegiyi-ministerstva.html> (дата звернення 08.03.16 р.).

9. Рудишин С. Д. Теоретико-методичні засади біологічної складової підготовки еколога у вищих навчальних закладах : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.02 / Рудишин Сергій Дмитрович. – К., 2010. – 556 с.

10. Рудишин Сергій. Можливості біосфери і сталий розвиток суспільства : проблеми і перспективи коеволюції / Сергій Рудишин, Марина Хроленко // Біологія і хімія в рідній школі. – 2014.– № 2.– С. 12-16.

11. Рудишин Сергій. «Образ природи» як ідеалізована природничо-наукова картина світу у вимірах початкової школи / Сергій Рудишин, Марина Рудишина // Початкова школа і сучасність.– 2015.– № 6.– С. 26-28.

12. Рудишин С. Д. Освіта для сталого розвитку як педагогічна і соціальна проблема / С. Д. Рудишин, І.М. Коренева // Матеріали І науково-практичної конференції «Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку природничих наук та методик їх викладання» 24-25 березня 2016 року. – Суми : Видавничий дім «Ельдорадо», 2016. – С. 166-170.

13. Совгіра Світлана. Розвиток екологічного мислення учнів початкової школи / Совгіра Світлана // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2010. – Вип. – С. 181-188.

14. Шапран Ю. П. Екологічна компетентність майбутніх учителів біології: її сутність та діагностика / Ю. П. Шапран // Postępy w nauce w ostatnich latach. Nowych rozwiązań, 2012. – Т. 2. – С. 29 – 36.

15. Цели в области устойчивого развития на период до 2030 г. Приняты на 70-й сессии Генеральной Ассамблеи ООН 25 сентября 2015. – Режим доступу : <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/291/92/PDF/N1529192.pdf>.

16. Education for Sustainable Development in the Early Years / J.Siraj-Blatchford, K. C. Smith, I. P. Samuelsson. – Mode of access : www.327matters.org/Docs/ESD%20Book%20.

С.Д. Рудышин

ЭКОЛОГИЗАЦИЯ СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ НА ПРИНЦИПАХ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

В статье конкретизировано содержание и структура экологической компетентности учителя на принципах устойчивого развития, обоснована необходимость включения экологической компетентности в государственные стандарты высшего образования. Раассматриваются три составляющие образования для устойчивого развития системы «общество-биосфера»: экономическая, социально-культурная, экологическая (защита окружающей среды и деятельность, не противоречащая законам экологии).

Ключевые слова: экологическая компетентность, учитель начальной школы, образование в интересах устойчивого развития.

S.D. Rudyshyn

THE GREENING OF EDUCATION OF THE PRIMARY EDUCATION FOR THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT

The article deals with the content and structure of ecological competence of the teacher on the basis of sustainable development, the necessity of the inclusion of ecological competence of the state standards of higher education. Today there is no an alternative to the concept of sustainable coevolution coevolution development «society – biosphere» system. The three «pillars» of sustainable development (economic development, social development and environmental protection).

Keywords: ecological competence, the teacher of primary education, the highest standard of education, education for sustainable development.